

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ МОДАЛЬНИХ СИНТАКСЕМ У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Досліджено структурно-семантичні особливості й функціональне навантаження різнотипних модальних синтаксем у поетичних творах Лесі Українки.

Ключові слова: модальна синтаксема, модальність, вставне слово, предикат, експресивність, емоційність.

Серед різноманітних явищ мови модальні синтаксеми (у синтаксичній традиції – вставні слова і сполучення слів) характеризується не тільки різноманітністю структури, специфікою лексичної семантики та морфологічного вираження, а й надзвичайно широким стилістичним використанням. Чимало мовознавців, зокрема В. В. Виноградов, С. П. Бевзенко, І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, П. С. Дудик, І. І. Слинько, М. У. Каранська, Л. О. Кадомцева, досліджували модальні одиниці з граматичного погляду. Менш вивченими є питання, що стосуються аналізу вставності як стилістичної категорії. В українському мовознавстві особливості вживання вставних одиниць у різних стилях мовлення описали В. С. Вашенко, І. Г. Чередниченко, П. С. Дудик, А. П. Коваль, О. Д. Пономарів, С. Я. Єрмоленко та ін., однак функціональне навантаження модальних синтаксем у художніх текстах, зокрема поетичних творах Лесі Українки, не було предметом спеціального вивчення. Дискусійними залишаються проблеми семантико-стилістичної класифікації та експресивних функцій модальних синтаксем, їх морфологічного походження та синтаксичної деривації.

Мета пропонованого дослідження полягає у комплексному аналізі модальних синтаксем сучасної української літературної мови з урахуванням їх семантико-синтаксичних, формально-граматичних та стилістичних особливостей функціонування

в поетичних творах Лесі Українки, де ці одиниці широко представлені в різноманітних лексико-граматичних варіантах.

Модальні синтаксеми виражають ставлення мовця до висловленої ним думки і є одним із найпоширеніших засобів репрезентації суб'єктивної модальності в поетичних творах Лесі Українки. У граматичній традиції використовують для найменування модальних синтаксем термін *вставні слова й словосполучення*, які „привертають увагу до таких стилістичних деталей, як оцінка висловленого в реченні, запевнення, підтвердження або заперечення його, різноманітні припущення, сумніви або здогадки” [4, 379].

Леся Українка “вплітає” в палітру своїх творів увесь набір модальних синтаксем, які у взаємодії з іншими лексичними й граматичними засобами сприяють відтворенню різноманітних відтінків значень:

а) вірогідності, достовірності, впевненості: *безсумнівно, без сумніву, немає сумніву, безумовно, безперечно, дійсно, напевно, зрозуміло, розуміється, звичайно, звісно, правда, щоправда, справді, природно, само собою, певна річ, певне діло, велике діло, видима річ, видиме діло, мусить бути* тощо, напр.: *От що я можу, більш нічого, **справді**, хоч би весь світ...* [6, 168]; *Вже ж, Белочко, **звичайно*** [6, 367]; ***Правда**, а все-таки ти без жалю покинув Венецію* [6, 369]; *Ні, **правда**, раз я бачила її* [6, 575]; *Але, **щоправда**, я таки вподобав породу вашу лісову* [6, 701]; ***Звісно**, клопоту багато завжди пану молодому* [5, 402]; ***Певна річ** ... то не легке полювання* [5, 399]; ***Велике діло**, що ти надумав!* [6, 553];

б) гаданості, недостовірності, непевності, припущення, можливості, ймовірності: *видимо, видно, здається, мабуть, може, може бути, можливо, очевидно, очевидячки, певно, напевно, либонь, ймовірно, видається, можна сказати, треба гадати, як видно, є надія, як здається і под.*, напр.: *І, **може**, тоді завітає та доля жадана До нашої рідної хати* [5, 43]; ***Здається**, помилилась я* [6, 86]; ***Либонь**, їм мало там простору?* [6, 100]; *Вона вже, **певне**, має щось на думці* [6, 135]; *Він, **напевне**, божевільний*

[5, 393]; *Едіто, син ваш, видно, хоче стати з громадою на поєдинок!* [6, 355];

в) емоційних оцінок повідомлення – радості, задоволення, прикрості, жалю, здивування, обурення: *на жаль, на радість, на щастя, на сором, нівроку, дивна річ, чого доброго, як на біду, як навмисне, на лихо, як на лихо, як на гріх, як на зло, хвалити долю, хвалити Бога, слава Богу, на диво, на біду, на нещастя, шкода, грішним ділом, ніде гріха діти, гріх сказати тощо, напр.: Шкода, той час не вернеться ніколи* [5, 150]; *...та, на лихо, не нагору впала, а в долину* [5, 431]; *Ну, слава Богу, се я дуже радий, що ти вернувсь до праці* [6, 374]; *Люди багатіють, хвалити Бога, – може б, нам сей торг пішов гаразд* [6, 433]; *Кажу, й йому на лихо. Якби не ти, ще б він пожив на світі* [6, 480]; *Ні, гріх сказати, в нас не б'ють, начальство вище близько тута* [5, 415];

г) джерела повідомлення: *на думку, з погляду, за повідомленням, кажуть, як кажуть, як відомо, за висловом, мовляв, мов, по-моєму, на мій погляд, як на мене, на нашу думку, по-твоєму, як на тебе, по-вашому, як на вас та ін., напр.: Мій Гектор, кажуть, заколов Патрокла* [6, 636]; *Казав ти, жінка любить чистоту, а в хаті бруд* [6, 608]; *Там, кажуть, гарно* [6, 343]; *Казали люди, важкий занадто хрест йому дістався* [5, 451]; *Як на мене, то не тісна була б з тобою хата...* [6, 701]; *Але за гроші можна ще терпіти? Чи так, по-твоєму?* [6, 580];

г) порядку висловлень, їх зв'язку, основного в повідомленні, певних частин, висновків: *виявляється, наприклад, приміром, скажімо, до речі, нарешиті, врешті, зокрема, зрештою, на додаток, додатково, зокрема, головне, загалом, взагалі, словом, власне, втім, між іншим, до того ж, крім того, разом з тим, по-перше, по-друге, отже, а отже, виходить, значить, як на те, між тим, з одного боку, з іншого боку, у всякому разі тощо, а також протиставлення якогось повідомлення раніше висловленому: навпаки, однак, одначе, проте, напр.: А зрештою...що нам до них за діло?* [6, 161]; *...врешті, він знайомий пана* [5, 411]; *Давно я, власне, ждав такого слова* [6, 190]; *Значить, царство Боже настати може в кожен час?* [6, 196]; *То, значить, в царстві Божім є раб і пан?* [6, 197]; *Се правда, брате, отже,*

й не Кассандрі [6, 667]; Так, **отже**, слухай...[6, 700]; Я, **навпаки**, про його душу дбав, як про свою [6, 406];

д) активізації уваги співрозмовників: *бач, бачиш, бачите, глянь, гляньте, розумієш, розумієте, уяви, уявіть, знаєш, знаєте, віриш, вірите, пам'ятаєш, слухайте, послухайте, погодьтеся, пробачте, даруйте, дозвольте та ін.*, напр.: *Що ж, Кассандро, Кіпріда, **бач**, перемогла тебе!* [6, 668]; ***Бачиш**, тепер пишу я книгу* [6, 636]; *Гей, **слухайте**, вона нас проклинає* [6, 86]; *Он, **гляньте**, підпаски з собаками ідуть* [6, 160]; *Ось **подивися**, я на відповідь фокус покажу* [6, 175]; ***Послухай**, жирондистів є тут більше* [6, 186]; ***Простіть**, панове... час мені до школи...* [6, 434]; ***Дивіться лиш**, он майстер коло брами зустрівся з органістом і магістром* [6, 435]; *Ми, тебе, **повір**, теж любимо* [6, 583]; ***Вибач**, я на хвилинку* [6, 613];

е) характеру висловлення, способу передачі думки, типу її оформлення: *власне кажучи, грубо висловлюючись, з дозволу сказати, інакше кажучи, іншими словами (кажучи), коротко кажучи, коротше (кажучи), м'яко кажучи, між нами кажучи, можна сказати, одним словом (кажучи), попросту кажучи, по правді кажучи, відверто кажучи, сказати правду, смішно сказати, сказати по совісті, так би мовити, точніше, чесно кажучи, якщо можна так висловитися, якщо говорити правду і под.*, напр.: ***Сказати правду**, якби я так думав ... то я був не дав на частки розточитись своєму божищу...* [6, 174]; *Ні, **скажу по правді**, не міг би я послухати тебе* [6, 656]; *Вона, **можна сказати**, зросла при молодій граб'янці і має досконале виховання* [6, 180];

є) ступеня звичайності висловленого: *як звичайно, за звичаєм, як завжди, бувало, було, трапляється, як водиться, як заведено, як правило тощо*, напр.: ***Бувало**, мріють чорнії гондоли* [6, 344]; *Я, **бувало**, дома годинки в хаті не просиджу святом* [6, 517]; *...ми їх, **було**, й котом лякаєм...* [5, 425].

Кожна з наведених вище семантичних груп активно функціонує насамперед у драматичних поемах Лесі Українки, надаючи реченню певної модальної спрямованості, зображаючи саме таке, а не інше сприймання висловленого персонажем.

Модальні синтаксеми можуть надати висловленню іронічного, зневажливого, ліричного та інших відтінків, увиразнюючи його, напр.: *Чому ж се ти позбувся спадку? А може, ти, **пробач**, його розтринькав, як то буває молодечий звичай?* [6, 476]; *Таке воно, **прости Біг**, ні до чого...* [6, 695]; *Ну, **знаєш**, Юдо, я тепер кажу: доволі вже балачок!* [6, 490]; *Йй же **Богу**, ні за поріг не випустять ніколи* [6, 519]; *Гей, **слухай**, чи ти п'яна, чи, **можже**, змерзла?* [6, 760]. Експресивно напружені вставні елементи в текстах драматичних творів стають навіть художніми домінантами речень; вони яскраво виражають почуття мовця, часто досить інтимні: *Натруджене дихання обпалило мені співацьке горло, стих мій голос, **чи ви ж не чуєте?** – він шелестить, як те сухе, убите сонцем зілля* [5, 460]; *А **можже ж**, я таки його любив? А **можже ж**, я хотів з ним попрощатись?* [6, 490]; *Адже й старенький мій – **нехай царствує!** – в козацькому жупані вік дожив* [6, 511]; ***Бог з тобою**, любя!* [6, 613]; *Ми, **слава Богу**, вродились не підніжками магнатів!* [6, 370]; *Удруге зійшлися – **недоле тяжка!*** [5, 379].

У ліричних поезіях переважають модальні синтаксеми *можже, певне, напевне*, з допомогою яких поетеса висловлює певний сумнів у слушності висловлюваної думки, применшує її категоричність, обов'язковість: ***Можже**, квіти зійдуть, і настане* *Ще й для мене весела весна* [1, 54]; *Здавалось, **певне**, бідному дитяти, **Що татко жартами сховавсь за ґрати*** [1, 58]. Без цих слів речення набуде іншої модальності – сповниться значенням категоричності, беззаперечності, пор: *...квіти зійдуть, і настане ще й для мене весела весна*. Отже, модальна синтаксема суттєво видозмінює зміст висловлення, що переконує в її комунікативній важливості.

Морфологічні засоби вираження модальних синтаксем у творах досить різноманітні. З цією метою Леся Українка використовує:

1) найчастіше дієслівні форми (особові, безособові, інфінітивні): *знаєш, бачите, пробач, дивись, скажи, скажімо, послухай, кажуть, говорять, гадають; здається, видається, розуміється, як заведено; знати, сказати, признатись, можна сказати, треба гадати* та ін., які надають максимальної експресії висловленням, напр.: *Ти марне час прогаяв, **дивись**, товариши!*

вперед пішли [6, 165]; *І що ж, скажи*, як знищити той фокус ...? [6, 174]; *Ти, здається*, забула вчора в мене веретено? [6, 640]; **Кажуть**, Андромаха таке показує над чоловіком... [6, 364]; ...бувало, часто батенько співав [6, 443]; **Бачиш**, і ти немов той ясень розмовляєш [6, 655];

2) модальні і предикативні прислівники: *безумовно, безсумнівно, достеменно, дійсно, буквально, очевидно, видно, можливо, певно, напевно, ймовірно, звісно, як відомо, справді, навпаки* тощо, напр.: *Вже, видно*, сорому в Ізраїлі не стало [6, 95]; *В такій громаді, справді*, повна воля всім фарисеям [6, 351]; *Ну, вже відомо*, ти його товариш, то будеш заступатись [6, 410]; *Ти, певно*, зрозумів її не так [6, 390]; *Звісно*, за нами й інші всі порозпускались [6, с. 568]; *Ти для дитини занедбала віру, я ж – навпаки* [6, 616]; ...хоча, *звичайно*, люди часто брешуть [1, 453];

3) відмінкові та прийменниково-відмінкові форми іменників: *словом, правда, шкода, зрештою, без сумніву, на жаль, на радість, на щастя, на сором, на лихо, як на гріх, як на зло, на біду, на нещастя, на думку, з погляду, за повідомленням, за висловом, на мій погляд, на нашу думку, до речі, на додаток, з одного боку і под.*, напр.: *Віддячились ви, правда*, хто сльозою, хто щирою до вогонь любов'ю [6, 83]; *Ще, на щастя*, не за звіром юрба гналась, тож спинилась [5, 392];

4) відмінкові форми займенників з прийменниками: *як на мене, між іншим, до того, крім того, разом з тим, по мені, про мене, поза всім тим, втім і под.*, напр.: **Про мене ж**, хай воно й ніколи, *те царство Боже, не приходять!* [6, 616]; **Крім того**, *ти знаєш сам: поважні обов'язки обох нас кликали додому* [6, 369]; **Як на мене**, *то не тісна була б з тобою хата...* [6, 701];

5) прикметники: *власне, головне, найменше, щонайменше* та ін.: ...чого ж *ти, власне*, обібрав мене? [6, 186]; **Головне**, *не треба читати на ніч; Я, власне*, *недавнє* на Москві [6, 496];

6) прислівники числівникового та займенникового походження: *по-перше, по-друге і т. д., по-моєму, по-твоєму, по-вашому, по-нашому* та ін.: *Я вже сказала все, як по-моєму*, і більше нічого не маю говорити [6, 580]; *А що ж, по-твоєму*, чинити

маєм? [6, 160]; *То Бонаротті, по-вашому, робив задля забави?* [5, с. 460]; *По-твоєму, то се вина?* [6, 568];

7) окремі сполучники: *проте, однак, одначе*, які можуть іноді інтонаційно виділятися, виражаючи певний відтінок прислівникового значення типу *все ж, все ж таки, все-таки*, напр.: *От, здається, руки чисті, проте все мариться, що їх покрила не кров, а так ... немов якась іржа...* [6, 555].

Потрапляючи в позицію модальної синтаксеми, наведені вище групи слів утрачають первинні лексичні значення, граматичні ознаки, синтаксичні функції та набувають відтінків модальної семантики, слабкого синтаксичного зв'язку з основною структурою речення, незмінюваності.

Частину цих форм поетеса використовує і з основною функцією, і в значенні вставних слів, напр.: *здається, бачиш, трапилось, зізнатися, напевне, видно, відомо, справді, правда, дійсно, шкода, на думку, іншими словами, з одного боку тощо*, пор.: *Тоді напевне буде Божий суд* [6, 611] і *Сам Вельзевул, напевне, почув би милосердя* [6, 75]; *Мені тебе, голубко, дуже шкода* [6, 634] і *Шкода, той час не вернеться ніколи* [5, 150]; *Мені здається, що жила я завжди...* [6, 650] і *Здається, він його перемагає* [6, 641]; *Ти бачиш і ... стоїш безвладна перед тим привиддям страшної правди* [6, 686] і *Бачиш, вже онде є трава помежи рястом* [6, 643]; *Русалки справді в морі є?* [6, 345] і *Справді, преславна перемога!* [6, 307]; *Ти, правда, і не жінка* [6, 364] і *Я не знаю, чи все те правда, що тепер я бачу* [6, 679]; *Я з правдою борюсь і сподіваюсь її подужати...* [6, 283] і *Чесні громадяни не погордують мною, сподіваюсь* [6, 361]; *Ти дійсно добре зважила!* [6, 579] і *Дійсно, а хльосту все-таки не вадить дати для прикладу* [6, 405]. Основні синтаксичні елементи, взаємодіючи зі вставними, переключають свої функції та перетворюються один в одного (наприклад, присудок із додатком у давальному відмінку двоскладного речення – на вставний компонент): *Мій талан тепер мені здається метеором* [6, 457] і *Мені здається, в тому поясненні нового буде мало* [6, 330]. Навіть одне слово в тому самому контексті може виступати у двох функціях: *І, може, заграє та кобза вільніше, ніж тихії струни*

мої ... Та тільки не **може** вона Лунати від струн моїх тихих щиріше [5, 47]; **Певне**, дух мене сюди завів на **певну** ззубу [6, 66]; Се ж **ясна річ**. Так, правда, **ясна річ** [6, 447].

Своєрідна експресивність створюється і повторенням вставного слова чи сполучення слів в одному реченні або суміжних конструкціях, напр.: З них кожний, **може**, раз мене побачив, а **може**, тільки чув про безталанну, заручену неволею з тираном [6, 136]; Їм, **може**, треба іншого Месії? Їм, **може**, Сина Божого не досить? [6, 69]; ...одкрию – **значить**, можна лізти далі, **закрию** – **значить**, треба притаїтись [6, 183].

Модальність, значеннєвість і стилістичну функцію вставної частини в реченні може також посилювати паралельне вживання в одному чи суміжних висловленнях:

– синонімічних модальних синтаксем: Ну, се, **може**, так вона пускає чутку! **Либонь**, не справа сватався, а зліва [6, 135]; Так, **може**, се і правда, я, **певне**, хвора, не вважай на мене [6, 635]; Той хист, **либонь**, усі свої слова договорив до краю і, **здається**, готовий заніміти [6, 370];

– несинонімічних модальних синтаксем, які внутрішньо розчленовують модальність речення: Ні, **знаєш**, тут не те, а **справді**, в неї доля надзвичайна [6, 157]; І... **слухай...** я **признаюсь...** не одвага мене на гору несла... розпач, любя [6, 163]; Тож, **власне**, я тому не маю часу, **здається**, й так його немало згаяв [6, 653]; **Сказати по правді**, **може**, й не чесно, а лепсько вийшло! [6, 357]; **А знаєш**, мамо, я собі подумав, що, **може**, й **справді** гріх так жити, як я [6, 363]; **Отже**, **бачиш**, я й Ганну по-московському вбираю [6, 516];

– однокореневих модальних слів в однакових або різних синтаксичних функціях: Коли ж, **бувало**, й так почнуть навчать товариші словами, вони, **було**, або поснуть, або кивають головами, як п'яні [5, 427]; **Може** б, я **могла** затримать Гектора... [6, 637].

Чимало вжито в поетичних творах і таких форм, що втрачають чи вже втратили зв'язки з основними частинами мови, на базі яких вони утворювалися, напр.: *власне кажучи*, *мабуть*, *наприклад*, *можливо*, *само собою*, *отже* тощо: *Але й сама*

я жінка, **отже**, правду я можу бачити й невбрану [6, 680]; Я маю, **отже**, каятися ділом? [6, 447]; Та от, **наприклад**, ти послати хочеш ті гроші братчиці... [6, 536]; **Можливо**, майстре Річарде, що справді як скульптор ви тут перестали жити [6, 439]. На такі форми свого часу звернув увагу В. В. Виноградов і виділив їх в особливий граматичний розряд поряд з частинами мови, назвавши модальними словами [1, 765].

Вставні одиниці в поетичних творах Лесі Українки найчастіше реченневого походження і побудовані за моделями різних структурно-семантичних типів односкладних простих речень:

– означено-особових: *Се й ти вже, брате, бачу, у пророках* [6, 663]; *Я виправив, почистив їх, як міг, нап'яв на арфу та й, як бачиш, граю* [6, 117]; *Бо, сам скажи, в кому ж було їй жити?* [6, 171]; *...бо вже, дивіться, й сонечко заходить* [6, 188]; *Чесні громадяни не погордують мною, сподіваюсь* [6, 361];

– неозначено-особових: *...ся гора й сама розтати може, бо в неї, кажуть, підмурівок з льоду* [6, 159]; *...ми, кажуть, поговоримо в садочку, там затишніш* [6, 384]; *Та ж віра там однакова, і мову я наче трохи тямлю, як говорять* [6, 507];

– безособових дієслівних: *Над ним – мені здається, я те бачу, – нависли думи хмарою важкою* [6, 61]; *Мені здається, ніч оця зав'яже мені навіки очі платом чорним* [5, 458]; *...а люд, здається, не байдужий був* [6, 586]; *...бувало, я в блакитній ночі дививсь на тес мармурове місто* [6, 343];

– безособових прислівникових: *.. а ти хоч і вішунка, та сама своєї долі, видно, не вгадаєш* [6, 663]; *...боярам, видно, вже запах медок та варенуха...* [6, 493]; *Звісно, по-жіночому вона нестримливо з тобою говорила* [6, 586]; *Що ж, відомо, завезена далеко* [6, 551];

– інфінітивних: *Сказати правду, якби я так думав... , то я був не дав на частки розточитись своєму божищу...* [6, 174]; *Царівно, правду мовити, я честь хотів тобі, питаючи, зробити...* [6, 670]; *...сказать по правді, я не сподівався...* [6, 376]; *Та що казати, сам я помічав* [6, 399].

Стилістична своєрідність їх полягає передусім в економній формі вираження модальних значень через відсутність особи,

у номінації якої немає потреби, оскільки з комунікативного погляду стилістично важливим є не джерело дії, а сама дія (стан). Отже, такий мовно-художній прийом стилістично вмотивований. Рідше трапляється вставність у формі двоскладного речення, яка має менші стилістичні можливості, напр.: *А той, що ви недавно розп'яли, ви знаєте, він цар був іудейський* [6, 85]; *Ти знаєш, люди стали непокірні* [6, 145]; *Я бачу, ти, царівно, мудра!* [6, 676]; *Ти думаєш, за правду не карають?* [6, 340]; *...се, кажуть мореходці, не годиться* [6, 464]; *А ти, я бачу, десь міцніша від заліза* [6, 766].

Емоційно навантаженими бувають також вставні слова і сполуки, найчастіше іменного походження (іменникового, прикметникового, числівникового та займенникового), напр.: *Слово честі, не розумію* [6, 146]; *Правда, шкода їй коштів...* [5, 451]; *Ні, ні, неправда, ти на себе клепеш* [6, 164]; *Я, власне, сказати хотіла, що вечерять час* [6, 188]; *А в чім, по-вашому, громадська воля?* [6, 351]; *А втім... як добре зважить... се, може, й дійсно матері належить* [6, 579]; *Крім того, ти ж і в Римі силу маєш* [6, 593]; *Ти вже ж, про мене, бався* [6, 641].

За наявності в синтаксично членованому реченні модальної синтаксеми будь-якої структури на ній сконцентровано увага, посилюється комунікативна важливість вставності, особливо якщо вона на початку речення, напр.: *Справді, я бачив сам, як він ліпив* [6, 410]; *Здається, сей ваш утвір скидається з фігури на Кароліну Д'Орсі* [6, 466].

Як бачимо, модальні синтаксеми є похідними утвореннями. Базою для творення простого ускладненого речення з модальною синтаксемою служить складнопідрядне речення з підрядною з'ясувальною частиною [2, 137; 3, 308]. Модальна синтаксема є результатом згортання (конденсації) головної частини складнопідрядного речення з предикатами мовленнєвої, розумової діяльності, волевиявлення, сприймання, сподівання тощо.

Основною умовою формування кореляції модальна синтаксема – предикат головної частини є тип модальності. Пор.: *Може, якось її ще можна вигоїти* [6, 571] ← *Мартіан гадає, що якось її [хворобу] ще можна вигоїти*. Одні модальні

синтаксеми (*може, мабуть, отже, до речі, крім того, зокрема та ін.*) виступають лексичними еквівалентами модально орієнтованих предикатів конденсованої головної частини вихідного складнопідрядного речення, не маючи навіть кореневої спорідненості з ними: **Отже**, я скажу по щирості, що баламутом мій син не був ніколи [6, 398]; **До речі**, я хотів тобі сказати... [6, 380]; **Крім того**, звик я правду цінувати над всяку людську приязнь [6, 410]. Пор.: Раніше, **мабуть**, путь моя скінчиться [6, 460] і **Я припускаю**, що раніше путь моя скінчиться. Інші ж – однозвучні з відповідними предикатами головної частини (*пам'ятається, здається, сподіваюсь, думаю, бачу, бачиш, бачите, розумієш, розумієте, гадаєте, уяви, уявіть, знаю, знаєш, знаєте, віриш, пам'ятаєте, послухайте, погодьтесь, пробачте, правда, шкода, безсумнівно, безперечно, видно, зрозуміло та ін.*), пор.: **Я бачу**, більш нічого не діждуся [6, 456] і **Я бачу**, що більш нічого не діждуся; **Я знаю**, ти нас любиш [6, 583] і **Я знаю**, що ти нас любиш; Мені **здається**, жила я завжди і Мені **здається**, що жила я завжди [6, 650]; **Здається**, день і ніч не відступив би від роботи [6, 376] і **Здається**, що день і ніч не відступив би від роботи; **Правда**, що і модель таку не завжди знайдеш [6, 376] і **Правда**, і модель таку не завжди знайдеш; **Думаю**, що в світі кожен своє завдання має і – свій хрест [6, 389] і **Думаю**, в світі кожен своє завдання має і – свій хрест; **Гадаєте**, він послух вашій волі тим об'явив, що показав оце? [6, 403] і **Гадаєте**, що він послух вашій волі тим об'явив, що показав оце?; **Я певен**, там оживуть і мрії ваші, й слава [6, 464] і **Я певен**, що там оживуть і мрії ваші, й слава; **Шкода**, що вона не придалась ні на що вам, мій друже! [6, 465] і **Шкода**, вона не придалась ні на що вам, мій друже.

Отже, модальні синтаксеми є важливим компонентом семантико-синтаксичної структури простого ускладненого речення і одним зі складників системи виражальних засобів художнього мовлення. У поетичних творах Лесі Українки вони служать засобами посилення експресивності мовлення, вносять у висловлення те чи інше емоційно-оцінне забарвлення. Вставні одиниці – риса суб'єктивно забарвленої мови. Таке забарвлення має дуже широкий діапазон: вияв емоцій мовця, підкреслення

ввічливості, вказівка на джерело повідомлення, активізація уваги співрозмовника, виявлення ступеня реальності дії, індивідуалізація мовної манери автора.

Література

1. Виноградов В. В. Русский язык: Грамматическое учение о слове / В. В. Виноградов. – М.-Л. : Учпедгиз, 1947. – 784 с.
2. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 222 с.
3. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська. – К. : Університет. вид-во “Пульсари”, 2004. – 400 с.
4. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика / [І. К. Білодїд, Д. Х. Баранник, В. С. Ващенко та ін.] ; за заг. ред. І. К. Білодїда. – К. : Наук. думка, 1973. – 588 с.
5. Українка Леся. Поезії. Поеми / Леся Українка. – К. : Дніпро, 1989. – 501с.
6. Українка Леся. Драматичні твори / Леся Українка. – К. : Дніпро, 1989. – 761с.

Межов А. Функціональна нагрузка модальних синтаксем в поетических произведениях Леси Украинки.

Исследованы структурно-семантические особенности и функциональная нагрузка разнотипных модальных синтаксем в поэтических произведениях Леси Украинки.

Ключевые слова: модальная синтаксема, модальность, вставное слово, предикат, экспрессивность, эмоциональность.

Mezhov A. Functional Loading of Modal Syntaxemes in Poetic Works of Lesia Ukrainka.

Structural-semantic peculiarities and functional load of different modal syntaxema are researched in poetic works of Lesia Ukrainka.

Key words: modal syntaxema, modality, predicate, expressiveness, emotionality.